

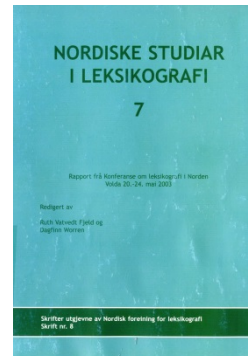
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Videreføringen av Norsk Riksmålsordbok - om redigeringsarbeidet

Forfatter: Tor Guttu

Kilde: Nordiske Studiar i Leksikografi 7, 2005, s. 166-174
Rapport frå Konferanse om leksikografi i Norden, Volda 20.-24. maj 2003

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Tor Guttu

Videreføringen av *Norsk Riksmålsordbok* – om redigeringsarbeidet

The article deals with the continuation of Norsk Riksmålsordbok I-IV (1937-57) and V-VI (1995), chiefly with regard to editing work and principles. There will be few changes in the main structure of the articles (except some typographical). NRO is still going to be a diachronic contemporary dictionary of the «riksmål/bokmål» in the period from about 1830 up to the present time. The main work will consist in supplementing lemmas, revising definitions and style labels, finding adequate signed examples where they are now lacking, and modernizing some of the example material. In addition there will be given more complete and accurate information about etymology and pronunciation.

Norsk Riksmålsordbok

Norsk Riksmålsordbok (NRO) er Norges beskjedne motstykke til Ordbog over det Danske Sprog (ODS) og Svenska Akademiens Ordbok (SAOB). Arbeidet med den begynte i 1922, verket utkom heftevis fra 1930 og fortsatte til 1957, slik at bind I-II forelå i 1937, bind III i 1947 og bind IV i 1957. Tilsammen rommer de fire bindene 3 750 kompakte tospaltede sider.

Hovedredaktører var Trygve Knudsen (senere professor i nordisk språkvitenskap), Alf Sommerfelt (senere professor i almen språkvitenskap) og fra 1940 Harald Noreng (senere professor i nordisk litteratur). Utgiver var Riksmålsvernet (en akademilignende institusjon stiftet i 1919) og forlag H. Aschehoug & Co.

Arbeidet med et supplement begynte i 1950-årene og ble avsluttet i 1995 med to bind – V og VI på tilsammen 1267 sider – i det alt vesentlige redigert av Harald Noreng og utgitt av Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur på Kunnskapsforlaget. Akademiet og Riksmålsvernet ble fusjonert i 1981, og Kunnskapsforlaget (opprettet 1975) hadde da overtatt det meste av ordboks- og leksikonporteføljen fra eierforlagene Aschehoug og Gyldendal.

Foruten å korrigere faktiske feil i de fire første bindene og rette opp det som i innledningen til bind V kalles «rene arbeidsulykker», var formålet med supplementet tredelt. – For det første var det en del huller å fylle i ordforrådet, især i de første bokstavene, og nyord fra de siste decenniene av 1900-tallet skulle dokumenteres. Det var en relativt overkommelig oppgave, både fordi store rettskrivningsordbøker og mange spesialordbøker var utkommet i denne tiden, og fordi redaktøren hadde adgang til de store leksikografiske arkivene ved Universitetet i Oslo. – For det annet skulle definisjonene forsynes med sitater hvor de manglet i bind I-IV. Det var vanskeligere – med de ressursene som stod til rådighet og før nett og tekstbaser var blitt selvsagte hjelpemidler. – For det tredje skulle nye betydninger, betydningsnyanser og bruksmåter av ordene i bind I-IV dokumenteres, og en slik oppdatering vil naturligvis være det vanskeligste, især når det gjelder de store artiklene.

Som man forstår, tok arbeidet med supplementet sikte på å føre verket frem til «dagen i dag» – altså en annen løsning enn den som ble valgt for supplementet til ODS, som ikke går

ut over verkets opprinnelige periode (1700-1955). For NRO var det aldri tale om annet enn å ajourføre så langt frem i tid som det var mulig, men omkring 1970 ble det en tid arbeidet med å reise kapital til en større nyutgave hvor supplementsstoffet skulle støpes inn i de fire opprinnelige bindene. Imidlertid lyktes det ikke å skaffe pengene, og enden ble at Harald Noreng påtok seg arbeidet med et spesielt supplement, et arbeid som han langt på vei utførte alene og for symbolsk betaling.

De to supplementsbindene bringer stoff fra hele ordbokens periode (fra ca. 1830 til 1990-årene), og også de øvrige redaksjonsprinsippene er de samme i supplementet som i grunnstokken: Kildegrunnlaget er riksmållitteratur i vid forstand, nemlig litteratur på «alt norsk språk som etter sin intensjon ikke er landsmål/nynorsk» (forordet i bind V); uttale angis på enkleste måte i fonematisk skrift ved ord hvor det antas å være nødvendig; knappe etymologiske opplysninger gis prinsipielt bare ved lånord og fremmedord; stilplan og fagområde oppgis prinsipielt ved ord som antas å kreve det (og det har ifølge redigeringstradisjonen vært svært mange ord); ordene realdefineres i stor grad, ofte med tillegg av synonymer, men selvforklarende sammensetninger defineres prinsipielt ikke; ordbruken vises fortrinnsvis med litterære eksempler i autentisk form med kildeangivelse – eller med selvlagde eksempler eller «nakne eksempler» (fraser, kollokasjoner) når annet ikke er for hånden. Derimot er rettskrivning og bøyning i redaksjonsspråket forskjellig i grunnstokk og supplement; det siste følger moderne riksmål/moderat bokmål, mens bind I-IV er redigert i moderat 1917-rettskrivning.

Arbeidet med å føre NRO videre har nå pågått i noen år, i regi av Kunnskapsforlaget og Det Norske Akademi ved dets ordbokskomiteé. En slik fast komité, som utfører leksikografisk arbeid og utreder normeringsspørsmål, har Akademiet hatt siden siste halvdel av 1970-årene. Den består av Akademi-medlemmer, for tiden professor i tysk språk John Ole Askedal, professor emeritus i engelsk språk Arthur O. Sandved, amanuensis i polsk Ole Michael Selberg og undertegnede.

Situasjonen medio 2003 er at en omfattende digitalisering av alle seks bindene går mot slutten og antagelig vil være fullført tidlig i 2004. Dessuten er det gjort forberedelser til det redaksjonelle arbeidet som da skal starte. Verkets hovedkjennetegn skal bevares, men av artiklelementene nevnt ovenfor skal uttale og etymologi behandles mer fullstendig og konsekvent, foruten at normen for redaksjonsspråket selvsagt blir en annen enn i bind I-IV (se nedenfor).

Redaksjonsspråket

Når det gjelder å føre sammen språkstoff fra de siste 150-200 år under én norm, er vanskelighetene større i Norge enn i andre skandinaviske land. Allerede redaktørene av bind I-IV hadde et problem der, og de har – skriver de i veiledningen i bind I – «ikke sjelden gitt plass også for den eldre skriftform (på sitt alfabetiske sted, men med henvisning til hovedformen), når den av særlige grunner er hyppig og tilvant (f.eks. *azur*, *sexa*, *aktie*, med henvisning til henholdsvis *asur*, *seksa*, *aksje*).» Derimot oppfører de ikke «rettskrivningsdubletter av mere kurant art»: *lægge*, *mand*, *hex*, *station* mot nyere *legge*, *mann*, *heks*, *stasjon*. Samme prinsipp vil bli fulgt i det videre arbeidet, og det må gjelde også ord som avviker fra det normale på andre måter enn ved en foreddet ortografi. Antall henvisninger fra eldre til nyere former kan lett bli for stort, men med den brukergruppen verket tar sikte på (filologer og andre akade-

mikere foruten den språk- og litteraturinteresserte almenhet), burde det fortsatt gå an å begrense denne delen av henvisningsapparatet til et rimelig omfang.

Forskjellene mellom 1917-rettskrivningen og moderne riksmål/moderat bokmål er ikke skremmende mange og store. Blant oppslagsordene på B er det notert snaut 70 tilfeller, og de 20 første kan antyde hva det dreier seg om. Den nyere formen står etter skråstreken, en asterisk viser tilfeller hvor oppslagsordet må flyttes, og spørsmålstegn at ny oppslagsform ikke er fastsatt: **bacille/basill*, **baier/bayer*, **bakefter/baketter*, **bamlesyke/bamblesyke*, *barkarole/barcarole(?)*, *barklædd/barkledd*, *barkskib/barkskip*, *bartholomæusmesse/bartholomeusmesse*, *basjlik/basjlyk(?)*, *beatrice/beatrise*, **beføielse/beføyelse*, *bekbræ/bekbre*, **beklæ/bekle*, *bemøie/bemøye*, *bergembedsmann/bergembetsmann*, **besidde/besitte*, *beskøit/beskøyt*, **betendelse/betennelse*, **betendt/betent*, **bevidne/bevitne*. – For «fremmedordbokstaven» C – så beskjedent den er i omfang – er antall forskjeller ca. 30 % større.

Forskjellene mellom Det Norske Akademis uoffisielle riksmålsnorm og det offisielle moderate bokmål skaper få eller ingen vanskeligheter. Når riksmålsnormalen har eneform og denne er forbudt i offisiell rettskrivning, blir begge formene oppført, med redigering under riksmålsformen og henvisning fra bokmålsformen. I dagens situasjon betyr det f.eks. at *crawl*, *hvalp* og *sogar* blir redaksjonsformer, med henvisning fra hhv. *krål*, *valp* og *sågar*. – Når riksmålsnormalen har valgfrihet og bokmålet bare den ene av formene, skal normalt felleformen være redaksjonsform, og artikkelen stå på dennes alfabetiske plass, med henvisning fra den andre formen. Det kan bli slik:

cord el. **kord** s.d. eller slik: **cord** se *kord*.

Også i den planlagte og i eventuelt senere reviderte utgaver av NRO vil svært mye av eksempelstoffet være fra 1800-tallet og fra tidlig 1900-tall, altså med rettskrivning fra før 1917, og motsetningene mellom eldre norm/praksis og nyere normering blir fortsatt iøynefallende. Dette kan motvirkes noe ved at en del eldre eksempler byttes ut med nyere – og det vil sikkert bli gjort – men ikke ut fra noe prinsipp. NRO skal fortsatt være en diakron samtidsordbok og gi tilstrekkelig opplysning om eldre bruk så vel som nyere.

Med hensyn til stil og syntaks i definisjonsspråket blir det neppe nødvendig med store forandringer. Det kan dreie seg om slikt som at enkeltbestemmelse endres til dobbeltbestemmelse, og at man avstår fra visse pronominaler, syntaktiske sperrer og annet som moderne språkfølelse kan reagere mot, men det kan neppe tas noen prinsipiell avgjørelse om slike justeringer.

Enkelte steder kan muligens definisjonen strammes litt inn, men den skal leses og forstås av legfolk (det vil ofte si alle som ikke er fagkyndige på det området som vedkommende oppslagsord representerer), og en definisjon i en ordbok som NRO bør dessuten være mest mulig fyldestgjørende uten sitat. Dermed er det grenser for hvor kortfattet den kan være.

Supplering av oppslagsord og eksempelstoff

Ordbøker av NROs type er nødvendigvis baktunge, og NRO er det i særlig grad, siden det opprinnelig ble tatt sikte på et mindre omfattende verk (se s. V i Forord, bd. I), og det tok noe tid før redaksjonens eksempelsamling nådde et forsvarlig omfang. Følgende tall kan gi et inntrykk:

	I-IV	V-VI	I-VI
A	174 sp. (2,3 %)	209 sp.	383 sp. (3,8 %)
B	368 sp. (4,9 %)	283 sp.	651 sp. (6,5 %)
K	567 sp. (7,6 %)	119 sp.	686 sp. (6,8 %)
L	325 sp. (4,3 %)	123 sp.	448 sp. (4,5 %)
S	1243 sp. (16,5 %)	152 sp.	1395 sp. (13,9 %)
T	622 sp. (8,3 %)	67 sp.	689 sp. (6,9 %)

Tabell 1

Bind V og VI har altså balansert verket betraktelig, og fordelingen av stoffmengden i de seks bindene under ett er omtrent som i de norske ettbindsordbøkene. De skal naturligvis ikke være noen målestokk, men de kan gi et holdepunkt.

Å hente inn store mengder nyere encyklopedisk ordstoff byr neppe på problemer; vanskeligheten består i å sette grensene, i å velge og vrake. Pensum i den etterhvert svært differensierte videregående skole kan være et utgangspunkt, men for sentrale fagområder må det betydelig mere til, i samsvar med tidligere praksis i NRO (selv om forordet (s. VIII) meddeler at «det ligger helt utenfor vår ramme å konkurrere med spesialordbøker og konversasjonsleksika», og at «husmoren og bonden og sjømannen finner mere av sitt yrkes spesialord i vår ordbok enn matematikeren eller kjemikeren»).

Den elektroniske versjonen av Kunnskapsforlagsforlagets Store Norske leksikon vil bli en viktig kilde, og med fritekstsøking vil vi også finne mye godt eksempelstoff der. Vi har begynt å ekserpere trykksaker av høyst forskjellig slag – brosjyrer, kataloger, fagbøker, numre fra periodiske publikasjoner osv. – etter følgende fremgangsmåte: Ordene skrives i grunnformen, uten kontekst, men med tilstrekkelig kildeangivelse, og alfabetiseres så automatisk. De nakne ordlistene fra A til Å som vi får på den måten, kan alfabetiseres sammen. Stikkordregistre i sentral faglitteratur vil bli gjennomgått og behandlet på samme måte. Spesialordbøker blir selvsagt et nødvendig hjelpemiddel, i tillegg til søk på nettet og i elektroniske baser for å bedømme ordenes bruk og frekvens.

Kontrollering, ajourføring og supplering av det fagstoffet som allerede finnes i ordboken, er i gang. Vi har engasjert fagfolk (hittil ca. 20), som får utskrifter av artikler innen sitt fag og kommenterer dem i form av marginotater. Det dreier seg ikke om leksikografisk arbeid fra deres side, men om korte faktaopplysninger, eventuelt med henvisninger til kilder og faglitteratur.

For å ha et solid utgangspunkt når det gjelder eldre encyklopedisk stoff, har vi produsert en elektronisk versjon av Aschehougs konversasjonsleksikons 2. utgave (1920-25), hvor det kan drives fritekstsøking og frekvensundersøkelser. Det kan komme på tale å gjøre det samme med en del tidsskriftårganger fra 1800-tallet (især fra 1890-årene). Bakgrunnen for dette er at NRO I-IV er snau når det gjelder eldre sakprosa. Det skyldes dels kapasiteten, dels at redaktørene har hatt et nasjonalt siktemål og «hos de eldre forfattere . . . særlig har lagt vinn på å bokføre det stoff som peker fremover, som faller inn i den selvstendige muntlige linje i vårt riksmåls utvikling – det gjelder først og fremst særnorske ord og uttrykk hos for-

fattere fra midten av forrige århundre.» (Forordet s. VI). Man har naturlig nok konsentrert seg om skjønnlitteraturen, og det er en mangel ved NRO at den ofte savner gode litteratursitater fra eldre sakprosa.

Når det gjelder tilsiget av ord i sin alminnelighet – både spesialord og almenord – består problemet snarere i å begrense stoffet enn i å lete det frem. Vi vil selvsagt benytte oss av leksikografiske spesialverker både fra eldre og nyere tid. Når det gjelder den eldre, finner vi det interessant ikke bare å jakte på førstebelegg eller tidlige belegg i litteraturen, men også å se om ordet er registrert i oppslagsverker, og vi vil regelmessig konsultere, og muligens gjennomgå mer grundig, slikt som Mauritz Hansens «Fremmed-Ordbog» (2. utg. 1851), Knud Knudsens «Unorsk og norsk» (1881) og Juell Tønnessens «Retskrivningsordbok over det norske riksmaal» (1910) – for best mulig å kunne bedømme situasjonen. – Når det gjelder nyere ordstoff, vil bruk av tekstbaser og nett være vesentlige hjelpemidler, både når det gjelder registrering av ord og bedømmelsen av dem. Vi regner med å kunne bruke arkivene og basene ved Universitetet i Oslo, slik tilfellet har vært i arbeidet med NRO tidligere. I dette materialet inngår også nyere tekster i elektronisk form fra Kunnskapsforlagets eiere Aschehoug og Gyldendal. Videre regner vi med velvilje fra forlagsverdenen forøvrig. Muligheten til å bygge opp egne elektroniske tekstressurser vil være avhengig av prosjektets budsjett. Det vil bli drevet noe ekserpering, men en bredt anlagt, planmessig og langsiktig utført av kyndige språkfolk er det ikke kapasitet til.

Artikkelementene

Oppbygningen av ordartiklene blir ikke forandret når det gjelder rekkefølgen av leddene: oppslagsord, uttaleangivelse, bøynings-/genus-/ordklasseangivelse, etymologi, fag-/stilmarkør, definisjon, eksempler. Også ellers – med hensyn til betydningsinndeling, antall eksempler o.a. – er målet å beholde mest mulig av innhold og preg i bind I-VI. Men en del nytt har vi bestemt oss for å innføre.

Uttale

NRO oppgir uttale «først og fremst ved fremmedord, men også ellers når der foreligger særlige grunner». «Ved en rekke fremmedord av faste, hyppig forekommende typer» er imidlertid uttalebetegnelsen sløyfet «når der ikke er spesielle ting å merke ved uttalen» (s. XII i Forord til bind. I). Den fremtidige NRO vil prinsipielt oppgi standarduttale ved alle usammensatte ord. Denne løsningen påfører oss en god del arbeid, men den er valgt 1) fordi et verk som NRO bør ha fullstendig uttalemarkering (likesom ODS og SAOB), 2) fordi det er behov for å gjennomarbeide norsk standarduttale (siste større uttaleordbok kom i 1969), og 3) fordi standarduttalen bør fastlegges og angis mer nøyaktig enn ettbindsordbøkene kan gjøre.

Reglene er i korte trekk følgende (de er foreløpige og vil bli utprøvet når redigeringen kommer i gang etter at dataarbeidet er avsluttet): Uttale vil som før bli angitt med mager rett skrift i hakeparentes etter oppslagsordet. – Som tidligere, og som i uttaleordbøkene av 1910, 1925 og 1969, vil det ikke bli brukt lydskrift (IPA), men en såpass romslig fonematisk skrift at brukerne med rimelighet kan lese sin uttale ut av den, uansett regional bakgrunn. – I tillegg til alfabetets bokstaver vil følgende tegn bli brukt: **ɕ** for kj-lyden, **ŋ** for ng-lyden, **ʃ** for sj-lyden, **ə** for schwa. Stavelsesbærende konsonant vil bli angitt med schwa i parentes foran. –

Retrofleks østnorsk uttale av *d*, *t*, *n* og *l* vil bli gjengitt med *rđ*, *rť*, *rŋ* og *rļ*, tykk *l* med *L* og tysk ach-laut med *ch*. – Kvantitet vises med kolon etter vedkommende vokal eller konsonant (som i Norstedts «Svensk skolordlista»). – Tonem markeres med akutt aksent for tonem 1 og grav for tonem 2, og aksenten settes umiddelbart etter vokalen eller diftongen i den trykksterke stavelsen. Akutt aksent brukes også i ord som har trykk på siste stavelse og dermed ikke tonem.

Plasseringen av trykkmarkeringen etter vokalen/diftongen i den trykksterke stavelsen er altså i strid med internasjonal lydskrift (som markerer trykk med et apostroftegn foran den trykksterke stavelsen), men den samsvarer med NRO og de tre nevnte norske uttaleordbøkene, foruten med Bokmålsordboka (BO) og Nynorskordboka (NNO). På den annen side avviker den fra norsk praksis i og med bruken av lengdetegn også etter konsonant, og den avviker fra BO og NNO ved at trykkmarkeringen alltid settes umiddelbart etter vokalen eller diftongen.

Eksempler:

farlig [fa:ˈrļi] **matt** [mat:]
orden [åˈrd(Θ)n] **kassett** [kaseˈt:]

Bøynings- og ordklasseangivelse

Ved substantiver angis genus på samme måte som tidligere: «en» for commune og «et» for nøytrum, foruten flertallsendelsen, eventuelt -formen.

Også ved verb, adjektiver og pronomener vil det bli omtrent som før, men vi vil søke å skille det moderne normerte/normale fra det avvikende og eldre; det kan skje ved skriftgrad eller ved spesielle tegn. De klassiske ordklassebetegnelse vil bli beholdt, og adjektiviske presens- og perfektpartisipper vil som før stort sett bli omtalt i verbartiklene.

Å angi bøyning i en registrerende ordbok er gjerne mer komplisert enn i en normerende, hvor angivelsen oftest kan presses inn i et skjema. Dertil kommer at NRO med sitt historiske anlegg separerer homografer i mindre grad enn ordbøker med et mer praktisk sikte. Følgende eksempler kan antyde hvordan vi tenker oss det (uttaleangivelse er utelatt):

sving en, -er; i bet. X og XX alm. et, -
svinge -te, -t <-et, -et se bet. X; **svang**, **svunget** se bet. XX>; **-ing** se også *svinging*, *svingning*

Etymologi

NRO I-VI gir etymologiske opplysninger prinsipielt bare ved lånord og fremmedord. I den nye utgaven vil de bli gitt også ved hjemmeordene (de nordiske ordene); i begge tilfeller er det tale om kortfattede opplysninger. Det betyr at alle usammensatte ord forsynes med etymologiske opplysninger, men de sammensatte bare unntaksvis, når ordet kan belyses på en interessant måte. Som tidligere blir opplysningene satt i rund parentes sist i artikkelens hode.

Vi har funnet det rasjonelt å oppføre prefikser og suffikser som egne oppslagsord, med grundig etymologi og rikelige eksempler, slik at det kan henvises dit fra vedkommende avledning. Man kan være kortfattet ved «suffiksord» som *humanisere*, *humanisme*, *humanist*, *humanistisk*, *humanitet* og *humanitær* når artiklene *-isere*, *-isme*, *-ist*, *-isk*, *-itet* og *-ær* gir fylldige opplysninger om ordtypen.

Det er ikke bestemt hvor grundig man skal være inne i artiklene med hensyn til faste forbindelser som er eller kan være lånt – av nyere f.eks. *feie under teppet, sitte på gjerdet, godt spørsmål!, glem det!* Men det bør vies oppmerksomhet.

Endelig kan det nevnes at en konsekvent oppføring av etymologi for hjemmeordene krever at det angis hvilke ordformer som især representerer det østnordiske (danske) innslag i riksmålet.

Fag- og stilmarkører

Ordboken opererer med et stort antall markører, og slik skal det fortsatt være. Vi har allerede sett nytten av dem i det digitaliserte materialet, når vi har printet ut merkede artikler til fagmedarbeiderne. De aller fleste fagmarkørene kan beholdes, eventuelt forandres til det som i våre dager er mer vanlig, f.eks. *jur.* istedenfor *rettsv.*, *merk.* istedenfor *forretnv.* og *mil.* istedenfor *krigsv.* Bruken av slike forkortelser er et markant trekk ved NRO, og vi står fritt til å velge og vrake, men vi vil naturligvis søke å rette oss etter det som er mest i bruk, og etter det som har tradisjon i forlagets øvrige publikasjoner. Enkelte nye forkortelser må tas i bruk for å dekke nyere fagområder.

Når det gjelder stilmarkørene, trengs det adskillig revidering og nyvurdering, som følge av at stilnivåene ligger annerledes i dag enn i mellomkrigstiden, og at enkelte ord må bedømmes annerledes enn man gjorde for et par generasjoner siden. NRO bruker en lang rekke også av slike markører: *adm.*, *arkais.*, *barnespr.*, *bib.*, *bym.*, *dial.*, *fam.*, *folk.*, *foreld.*, *forsterk.*, *iron.*, *litt.*, *litt.-fam.*, *nedsett.*, *poet.*, *sagast.*, *spøkef.*, *vulg.* foruten noen som kan ligge i grenseområdet mellom stil og fag: *hist.*, *journal.* og *sportsspr.* Bruken av en del av disse omtales i forordet til bind I (s. IX), hvor det sies avslutningsvis: «De ord eller de ordbetydninger som ingen klassifiseringsbetegnelse har, skulle da være felles for alle miljøer og stilarter.» En slik uttalelse forekommer oss å være for dristig.

Noen eksempler: *fram* karakteriseres i bind I (mellomkrigstiden) i artikkelens hode som «mest folk., dial. ell. litt., arkais., sagast.» I dag er ordet nærmest umarkert. En ordbok som NRO må selvsagt opplyse om hvorvidt ordet fortsatt kan ha de spesielle valørene, men det må sies inne i artikkelen, eventuelt med beskjed om at slik bruk var vanligere før, og da til forskjell fra hva som har vært tilfellet med formen *frem*. I tilfeller som dette kan det være nyttig å angi det tidsrommet hvor formen har vært eneform i offisiell rettskrivning. – Bibelspråket kan bli et problem. Bibelordbøkene skal gjennomgås grundig, ikke minst med tanke på den innflytelse bibelspråket har hatt på almenspråket. NRO siterer Bibelen etter «ny oversettelse» av 1922, som ble overført til 1917-rettskrivning og ble til utgaven av 1930. Bibelselskapets autoriserte oversettelse av 1978/85 fjerner seg fra tradisjonen, men den har ikke dermed fjernet de bibelske ord og vendinger i almenspråk og litterært språk. En ny oversettelse er under arbeid, og den mer tradisjonelle Norsk Bibel (1988), som bygger på 1930-utgaven og følger samme oversettelsesprinsipp (det konkordante), er i utstrakt bruk. Løsningen for den reviderte NRO kan bli å gå ut fra 1930-versjonen, og så – der noe er forandret eller fjernet – sitere det nyere slik det står i den siste oversettelsen. Tilsvarende må det henvises til eldre oversettelser når 1930-utgaven en sjelden gang har fjernet seg fra disse. Dette er for så vidt samme prinsipp som NRO har fulgt, men dagens situasjon med to, muligens tre bibeloversettelser i bruk, kompliserer det hele. – Forkortelsen «litt.-fam.» (om ord i muntlig, sjargongpreget språk «i kretser med høiere boklig og litterær dannels») blir ikke lett å hankses med, og må nok erstattes med flere

andre; «sl.» for slang må avgjort komme med. – «Vulg.» vil i enkelte tilfeller måtte erstattes av «folk.»

Når det gjelder den siste, vil ordbokens registrering av folkelige ord og ordformer likesom tidligere omfatte langt mer enn det som i språkpolitisk sammenheng og i offisiell normering stort sett har gjeldt for folkemålsformer, nemlig nynorskformer. Her fortsetter ordboken tradisjonen fra bind I-VI, og som før vil grensen mellom på den ene siden «folk.» og på den annen side «dial.» og «fam.» bli vanskelig å trekke; i mange tilfeller må man – som før – gi flere karakteristikker. Mer eller mindre slangpreget er slikt som *akterspeil* (bakdel, podeks) og *brodere en* (slå en gul og blå), og utenom normalspråket uansett målform ligger slikt som *akkedere* (akkordere), *allingen* (allting), *atte* (at), *aven og tel* (av og til), *brøst* (bryst), *bøljer* (oppstyr). Så har vi nynorskordene, f.eks. *attmed*, *blaut*, *brotne*, *brur*, hvorav noen like- som *fram* er blitt mindre markerte og neppe lenger fortjener betegnelsen «folk.»: *bein*, *beit*, *blautmyr*, *breie seg* o.fl.

Arbeidet med stilmarkørene vil bli både tidkrevende og vanskelig.

* * *

Nedenstående prøve kan vise noe av det vi har tenkt oss. Den baserer seg på artiklene **aften** i bind I og V samt på arkivmateriale, og det er ikke tatt hensyn til en eventuell justering av artikkelen **kveld**. – Oppslagsordet rykkes ut, det brukes to grader fete typer, nytt betydningsnummer settes på ny linje, det brukes et klart skilletegn f.eks. || foran faste forbindelser. Disse bør fremheves på en eller annen måte; her er det gjort ved sperring, slik planen opprinnelig var for NRO (se forordet i bd. I, s. XV). Det skal være rett høyremarg. Generelt skal det være mere luft i spaltene, noe som alene vil øke antall bind. Svært lange og kompliserte artikler tenker vi oss innledet med en kortfattet betydningsoversikt.

aften [a'ft(ə)n] en, -er; eldre også -tner (norr. *aptann*, *afiann*, *eptann* (jf. *efta*) ettermiddag, dag før helligdag).

1 a) tiden fra tussmørket til nattemørket, til natten begynner; tiden etter arbeidsdagen, jf. *kveld*: *Gud kalte lysen dag, og mørket kalte han natt. Og det blev aften, og det ble morgen første dag* (1. Mos. 1,5) / *langs fjorden stryger aftenens vind* (Ibs., *Brand*, 138) / *hvor sødt at favnes af aftenens fred, naar droslen fløiter i skoven* (Welh., III, 137); i forb. *som lyse, mørke aftener* / [*sommerens*] *middagshede og lune aftener* (Kjær III, 70); (i adv. bruk) om aftenen(e): *ofrer han ikke både morgen og aften . . . ?* (Ibs., *K. G.*, 378) || i uttr. med prep.; i a f t e n nærværende aften: *iaften er jeg træt* (Ibs., *Gabl.*, 234) / *god nat . . . og mange tak for iaften* (Ibs., *Forb.*, 30); nærværende dags aften: *vi ta'r afsted allerede iaften* (Ibs., *Døde*, 86) / *da sees vi i aften*; i m o r g e n a f t e n se morgen 3; i a f t e s tidligere samme aften, også brukt tidligere på dagen om foregående dags aften: *den absolutte fornuft afgik ved døden iaftes klokken 11* (Ibs., *Gynt*, 176) / *Ahlin kjøpte et las [blomster] til mig . . . iaftes* (Unds. *S. R. F. N.*, IV, 49); i g å r a f t e s se går; o m a f t e n e n (e) (regelmessig og noe nær) hver aften: *klokken ni om aftenen er det aldels kulmørkt* (Hams., *Saml. rom. og fort.* V, 194) / *så kommer jeg op [hit] om aftenene* (Ibs., *Gabl.*, 235); (sent, tidlig) p å a f t e n e n: [EKSEMPEL] (fra morgen) t i l a f t e n: *vor lille hovedstad, hvor individerne . . . have tag i hverandre fra morgen til aften* (Welh. III, 137).

b) poet., slutt; ende, især i uttr. livets aften: *ak, hvor sødt at følges ad, til paa fagre dages rad, livets aften skinner* (Welh. II, 13); jf. *livsaften*.

2 (siste del av) dag før større kirkefest: bededags aften; især i sms. *helligtrekongers-, jul-, pinse-, påskeaften*.

3 nå oftest i formen **aftens** med *-s* fra uttr. *til aftens*, tidligere oppfattet som noe fam.; dagens siste måltid (i alm. ved 19-20-tiden); aftensmat: [*Edele leser i brevet fra Per Dyrssen:*] *Kjære Edele! . . . Kan De ikke gjøre mig den fornøielse at spise aften med mig* (Unds., Den lykkelige alder, 24) / *spise aftens ute* (Unds., S. R. F. N., IV, 225) / *efter aftens var Rose gaat ind* (Unds., S. R. F. N., III, 167) / *kanske rektoren blir til aftens* (Ibs., SV. X, 488 (Rosm.)) || i uttr. *s p i s e t i l a f t e n (s): du [har] spist tungt til aften* (Ibs., *Forb.*, 37) / *Løvborg har meget mere lyst til . . . [å] spise til aftens med mig* (Ibs., *Gabl.*, 112) / *jeg skal ut og stelle til aften* (Heib., I, 7) / fam., foreld., *stelle aftens* [EKSEMPEL].

4 aften l a med tanke på det som finner sted.

a) festaften; 'fest'; rangel: *siden skal vi ha'e os en lystig aften* (Ibs., *Forb.*, 141) / *hvorfor skal man ikke ta'e sig en glad aften efter en vel anvendt dag?* (Ibs., *Dukk.*, 148).

b) om landsens forh., dial., i forb. *holde aften* samle gjestene aftenen før et (to-tre dagers) bryllup (Sommerfelt, *Saltdalen*, 110).

c) aften l a med forestilling; forestilling om aftenen: *aftenen var fru Dybwads* (Aftp. 1913/608; N. Kjær); (offentlig el. privat) tilstelning med et visst program: *litterær aften / musikalsk aften*; i sms. *foredrags-, klaver-, kultur-, romanseften* o.fl.

d) fam., sj., om kunstnerisk opptreden (ved slik tilstelning): *Arnulf og Hildur Øverland gir aften i Folkets hus* (Arb.bl. 1936/283/5/4-5).